

Л.І. Бєлєхова
Херсонський державний університет

ВІЗАНТІЙСЬКА СИМВОЛІКА В АМЕРИКАНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ЕПОХИ МОДЕРНІЗМУ

Джерелом руху будь-якої поезії є діалектика нового й старого, збереження канону, традицій й витворення нових образів. Кожний новий напрям в поезії розглядає минуле як передумову сьогодення, як нижчий ступінь, що визначає можливість подальшого розвитку до новизни. У світовій культурі епоха модернізму як ніяка інша відзначається розмаїттям різних напрямів і шкіл художньої творчості, що характеризуються при цьому високим рівнем діалогічності. Діалог культур забезпечує передусім звернення до скарбниць світового мистецтва. Такою спільною скарбницею виступає культура Візантії. Так, американський поет Дж. Лоуел писав, що в американській літературі як ніде краще втілено образи й мотиви візантійської культури, оскільки американське суспільство формувалося як сукупність різних релігій, вірувань і культурних традицій [6, 19]. В американському народі виявляються найкращі риси, притаманні римлянам та грекам у період Східної Римської імперії [6, 18], тобто Візантії. Головними візантійськими символами, що знаходять своє відображення в американській літературі, визнаються хрест, лілія, круг, а символічними кольорами – синій, зелений та золотий. Щодо візантійських мотивів в архітектурі, то до них відносять куполи церкви, широкі круглі арки, мозаїку з переважанням синього та золотого кольорів [5, 249].

Метою дослідження є виявлення способів відтворення візантійських символів, образів та мотивів у словесній тканині поетичних текстів в епоху модернізму. Цей період вибрано нами тому, що в ньому як найкраще простежується використання архетипних символів, образів та мотивів, запозичених з різних культур, Візантійської зокрема.

Передумови універсалізму художньої свідомості й глобалізму поетичного мислення в поезії склалися ще на початку ХХ століття й пов'язані не лише зі змінами у культурно-історичному розвитку суспільства, а й суто творчими процесами: способами й методами художнього відображення картини світу. Одним із факторів, що забезпечують успішність художньої комунікації, когнітивну гармонію у сприйнятті нових образів, прототипове прочитання поетичного тексту, є відродження міфопоетичного способу мислення. Згідно з Є. Мелетинським, реміфологізація в епоху модерну проявляється в екстенсивному вживанні в поетичній творчості архетипних символів, образів й мотивів [4, 10].

У контексті нашої роботи модернізм характеризується як культурна епоха, що включає різноманітні поетичні напрями і школи, межі яких можуть перетинатися, оскільки один і той самий поет працює у різних напрямках.

Однією з головних особливостей модернізму є підкреслене вираження поетами своєї індивідуальності. Цим продиктовані й постійні пошуки раніше не використовуваних образотворчих засобів. Наслідками цих пошуків стали відродження ролі емоційного спілкування зі світом, твердження самоцінності й самодостатності естетичних переживань, пріоритету почуттєвого відображення над можливостями раціонального пізнання. Загалом поезія епохи модерну характеризується як руйнуванням повсякденного обличчя світу, яке було створено здоровим глуздом раціоналістичного мислення художньої свідомості та закріплено автоматизмом мовних форм і стереотипних образів, так і формуванням концептів, що задають стратегію та параметри нових поетичних світів.

Так, в поезії **символізму** для поетичних образів, побудованих на метафорах-символах, характерним є **відродження архетипних символів** із міфології різних народів. Звернення до міфології поповнило поетичне мовлення власними назвами, які повторюються в поезії багатьох авторів. Наприклад, міфологічні образи Пана, Психеї, Нарциса, Діоніса, Ероса простежуються в поезії К. Сендберга; Прометея, Пана, Психеї, Діоніса,

Адоніса – у ранніх творах Е. Паунда, Р.Фроста, У.Стівенса; Феба, Аріадни – у Т.Еліота.

Словесні поетичні образи, в яких вживаються вищезгадані власні назви з античної міфології, відбивають традиційні, усталені характеристики, що приписані цим персонажам у контексті загальної культури людства. В поезії символізму традиційні образи не переосмислюються, а **парафразуються**: “*I drained the cup that brings the sleep of **Lethe***” (Winters NA, 640) – “я осушив (замість випив) чашу, що несе сон *Lethu*”; “*’til the gray eyes drain of life like cold pure water from **a tin pail***” (Васа NA, 23) – “доки не витече життя із сірих очей, як холодна чиста вода з жестианого відерця”.

Для поезії модернізму, взагалі, на відміну, наприклад, від романтизму, властивим є парафраз. Так, словесний поетичний образ поета-романтика Дж. Уїтієра “*The best day is the first to flee*” (Whittier NA, 167) – “Найкращий день відлітає першим” є майже дослівним перекладом Вергілія “*Optima dies prima fugit*” (Вергілій) – “Найкращий день першим плине”. Натомість у Е.Камінгса спостерігаємо парафраз архетипного образу “*Carpe diem, quam minimum credulo postero*” (Горацій) – “Лови момент, не довіряй майбутньому (тобто не покладай надії на майбутнє) у “*Tomorrow is our permanent address*” (NA Cummings, 561) – “Завтра є наша постійна адреса”. Іронічного звучання набуває словесний поетичний образ Е.А. Робінсона через парафраз архетипу ТРІЙЦЯ: “*Dollar, Dove, Eagle make Trinity*” (NA Robinson, 243) – “Долар, Голуб й Орел створюють Трійцю”, та словесний поетичний образ А. Макліша “*Our human part is to redeem the god / Drowned in this time of space, this space / That time enclosed*” (NA McLeish, 531) – “Нашою гуманною роллю є спасіння бога, який потонув у цьому часовому просторі, просторі, який замкнув час”.

Вимоги часу до створення образів сформулював Е. Паунд у своїх теоретичних творах [7] та поетичних текстах, одним із прикладів яких є уривок з вірша “Life and Contacts” – “Життя й контакти”:

The age demanded an image

*Of its accelerated grimace,
 Something for the modern stage,
 Not, at any rate, an Attic grace;
 Not, not certainly, the obscure reveries
 Of the inward gaze;
 Better mendacities
 Than the classics in paraphrase!*

У вірші йдеться про те, що час вимагає створення такого образу, що відбиває гримасу – *grimace*, яка личить модернізму, його прискореному – *accelerated* руху, а не граціозній ході Античності – *an Attic grace*. Такий образ має бути не маренням, чи неясною фантазією про внутрішній стан душі – *the obscure reveries*, а краще вже неправдою – *Better mendacities*, чим простим переказом класики – *the classics in paraphrase*. Іншими словами, Е. Паунд наголошує на необхідності переосмислення образів згідно з віяннями часу, образ повинен містити танок інтелекту серед слів (“the dance of intellect among words”) [7, 21].

Саме такі образи створюються у пізньому модернізмі, зокрема в **постсимволізмі**, де відбувається **переосмислення** традиційних смислових зв'язків імені і того, що воно означає. Це стосується не тільки переосмислення значень власних імен, але й архетипних значень традиційних понять, що споконвіку є ключовими темами поезії: життя, смерть, душа, любов, сонце, небо, зорі, місяць. У поезії постсимволізму прикладом реінтерпретації архетипного значення смерті може слугувати словесний поетичний образ У.Стівенса “*Death is the mother of beauty; hence from her / Alone, shall come fulfilment to our dreams / And desires.*” (NA Stevens, 644) – “Смерть – мати краси; від неї однієї прийде виповнення наших мрій та бажань.” Традиційними вважаються словесні поетичні образи, в яких смерть асоціюється з істотою з косою як символом знищення чи де смерть тлумачиться як заспокоєння від земних турбот, перехід до іншого способу

буття. Наприклад: “*Death like quieting balm*” (NA Jeffers, 436) або “*death is a quiet step into a sweet clean midnight*” (NA Sandburg, 627).

У.Стівенс створює новий образ, розширюючи семантичне поле смерті значенням *народження нового*. Причому внаслідок розгортання семантичної структури словесного образу виникає подвійний образ: образ смерті як чогось красивого й образ смерті як породжуючого начала. Таким чином, словесний поетичний образ: “*death is the mother of beauty*” – обіймає простори двох образів, тобто набуває контурів образного простору: СМЕРТЬ Є КРАСА та СМЕРТЬ Є НАЧАЛО ІНШОЇ СУТНОСТІ.

Серед різних стилістичних засобів, якими послуговуються символисти у побудові словесних поетичних образів, у першу чергу слід назвати ті, що є типовими для всієї світової поезії. До таких відносимо вживання “абстрагованого” епітету, яке пов’язано із субстантивізацією прикметника [3, 10]. Наприклад, субстантивований епітет у словесному поетичному образі: “*in the **brightness** of the sun*” (NA Milley, 63) – “*в яскравості сонця*”. Зміщення акценту з предмету на його ознаку, якість або властивість впливає на семантику слова, що стоїть поруч з абстрагованим епітетом, надаючи цьому слову інакомовний смисл. Зміст словосполучень *яскравість свічки* чи *яскравість сонця* не дорівнює змісту словосполучень *яскрава свічка* чи *яскраве сонце*. Епітет “яскравість”, на наш погляд, відроджує внутрішню форму іменників “свічка” та “сонце”, їх архетипне значення – “світло, що дає життя, освітлює життєвий шлях”.

Використання абстрагованого епітета в поезії символізму різних авторів і культур В.М.Жирмунський пояснює впливом поезії французького символізму, в якій окрім субстантивованого епітету особливого значення набули епітети з символічним значенням кольорів [2, 157-158]. Теорія колірних символів знайшла втілення у творчості американських поетів, особливо У.Стівенса, У.Уільямса та К.Сендберга. Колірні епітети стали джерелом індивідуальних символів у постсимволістській поезії У.Стівенса, імажизмі У.Уільямса, реалізмі К.Сендберга.

Так, наприклад, образи У.Стівенса “*green evening*”, “*green frustrations*”, “*green freedom*” (Stevens MV, 634) не можна адекватно перекласти і зрозуміти, якщо не знати, що в його поезії “green” і “red” символізують “літнє” та “осіннє” бачення світу [8, 271-281]. Літнє бачення життя означає радісне, веселе, світле, тепле, легке сприйняття всіх речей у природі [там само, 279]. У такому разі, “*green evening*” тлумачиться як “літній, теплий вечір”, а “*green freedom*” як “радісна свобода”, “*green frustrations*” – “легкі розчарування”.

Отже, в поезії епохи модернізму відтворення архетипних візантійських символів здійснюється через словесні поетичні образи шляхом використання в них власних назв у функції алюзії, цитацій цілих рядків текстів з грецької поезії, переосмислення архетипів, символіки кольоропозначень. Кожний окремий напрям поезії епохи модернізму відзначається власними способами відтворення візантійських символів. Так, для символістів більш характерним є **відродження архетипних символів**, а для постсимволізму – **переосмислення** традиційних смислових зв’язків імені й того, що воно означає. Символічні значення кольору набувають у творчості різних поетів своєрідного авторського тлумачення.

Подальшою перспективою дослідження може бути виявлення лінгвокогнітивних механізмів формування й функціонування архетипних образів і символів в поезії постмодернізму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Венедиктова Т. Д. Обретение голоса: Американская национальная поэтическая традиция / Венедиктова Т. Д. – М. : Изд-во МГУ, 1994. – 151 с.
2. Жирмунский В. М. Теория литературы. Поэтика. Стилистика: Избранные труды / Жирмунский В. М. – Л. : Наука, 1977. – 407 с.
3. Кожевникова Н. А. Словоупотребление в русской поэзии начала XX века / Кожевникова Н. А. – М. : Наука, 1986. – 252 с.
4. Мелетинский Е. М. Поэтика мифа / Мелетинский Е. М. – М. : Наука, 1995. – 407 с.

5. Evans I.H. Dictionary of Phrase and Fable / Evans I.H. – L. : Wordsworth Reference, 1995. – 876 p.

6. Malkoff G. I. Introduction to American Poetry: Trends and Schools /Malkoff G. I. – Washington (D.C.) : Georgetown University Press, 1974. – 346 p.

7. Pound E. Melopoeia, phanopoeia, and logopoeia / E. Pound // Twentieth Century Poetry: Critical Essays and Documents / Ed. by G. Martin and P. N. Furbank. – L.: The Open University Press. – 1975. – P. 21-22. .

8. Frye N. The realistic oreole: A study of Wallace Stevens / N. Frye // Modern Poetry: Essays in Criticism / Ed. by J. Hollander. – Oxford: Oxford University Press. – 1968. – P. 267-284.

Джерела ілюстративного матеріалу:

MV – The Pocket Book: Modern Verse / Ed. by Oscar Williams. – N.Y. : Washington Square Press, Inc., 1958. – 635 p.

NA – The Norton Anthology of American Literature: Third Edition – N.Y., L : W.W. Norton & Company, 1989. – 2856 p.